

УДК 811.161.3+398.9

UDC 811.161.3+398.9

АСНОЎНЫЯ КАМПАНЕНТЫ ПРЫКАЗКІ ЯК МОЎНАЙ АДЗІНКІ: ЛЕКСІЧНЫ СКЛАД, ГРАМАТЫЧНАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ, ФАРМАЛЬНЫЯ І СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНЫЯ ВАРЫЯНТЫ

MAIN COMPONENTS OF A PROVERB AS A LANGUAGE UNIT: LEXICAL CONTENT, GRAMMATICAL ORGANIZATION, FORMAL AND STRUCTURAL- SEMANTIC VARIANTS

Я. Я. Іваноў,
*доктар філалагічных навук, дацэнт,
загадчык кафедры тэарэтычнай
і прыкладной лінгвістыкі МДУ
імя А. А. Куляшова;*

Ю. А. Петрушэўская,
*кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры тэарэтычнай
і прыкладной лінгвістыкі МДУ
імя А. А. Куляшова*

E. Ivanov,
*Doctor of Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Theoretical
and Applied Linguistics, MSU
named after A. Kuleshov,*

Ju. Petrushevskaya,
*PhD in Philology, Associate
Professor of the Department
of Theoretical and Applied Linguistics,
MSU named after A. Kuleshov*

Паступіў у рэдакцыю 18.10.21.

Received on 18.10.21.

Артыкул прысвечаны вызначэнню асноўных кампанентаў прыказкавай структуры як сукупнасці форм выражэння зместу прыказак. Да такіх кампанентаў адносяцца лексічны склад, граматычная арганізацыя, фармальныя і структурна-семантычныя варыянты прыказкі. Устаноўлена, што словы захоўваюць у складзе прыказак (у адрозненне ад фразеалагізмаў) лексічна-семантычную самастойнасць, дзякуючы чаму прыказкі здольны выкарыстоўвацца ў маўленні і захоўвацца ў моўнай свядомасці не толькі як устойлівыя фразы, але і як фразавыя тэксты, звязаныя паміж сабой парадыгматычнымі семантычнымі адносінамі. Граматычная форма прыказкі не з'яўляецца фіксаванай (як у фразеалагізмаў), што абумоўлівае ўзнікненне рэгулярных (масавых ужывальных) яе фармальных і структурна-семантычных варыянтаў, сукупнасць якіх утварае ў свядомасці носьбітаў мовы структурна-семантычную мадэль (інварыянтную, эталонную форму выдзялення плана зместу) прыказкі як моўнай адзінкі.

Ключавыя словы: беларуская мова, парэміялогія, моўны афарызм, прыказка, структура, лексічны склад, граматычная арганізацыя, фармальны варыянт, структурна-семантычны варыянт.

The article is devoted to defining the main components in the structure of proverbs as a totality of forms of expressing the content of proverbs. Such components include lexical content, grammatical organization, formal and structural-semantic variants of proverb. It is established that words within the proverb preserve their lexical-semantic independence (as opposed to phraseological units), due to this proverbs are able to be used in speech and to be kept in language consciousness not only as stable phrases but also as phrasal texts connected between each other with paradigmatic and semantic relations. The grammatical form of a proverb is not fixed (like that of phraseological units) which preconditions occurrence of its regular (widely used) formal and structural-semantic variants, the totality of which creates a structural-semantic model (an invariant, standard form of expressing the plane of content) of a proverb as a language unit in the mind of native speakers.

Keywords: the Belarusian language, paremiology, language aphorism, proverb, structure, lexical content, grammatical organization, formal variant, structural-semantic variant.

Даследаванні прыказак як моўных адзінак вылучаюцца ў сучасным беларускім мовазнаўстве ў самастойны напрамак – парэміялогію [1; 2], якая ў сувязі з распрацоўкай лінгвістычнай тэорыі афарызмычных адзінак [3–5] пачала разглядацца як частка лінгвістыкі афарызма [6, с. 21; 7, с. 41], паколькі прыказкі з'яўляюцца адным з яго класаў (як асноўная разнавіднасць моўных афарызмаў) [8, с. 66–76; 9, с. 390–

391]. Аднак дагэтуль актуальнай застаецца праблема вызначэння і апісання тых кампанентаў прыказкавай структуры і зместу, якія з'яўляюцца лінгвістычна значымі, г. зн. адыграюць істотную і неабходную ролю як у існаванні прыказак у мове і функцыянаванні іх у маўленні, так і ў разуменні і апісанні прыказкі як мовазнаўчага аб'екта.

У папярэдніх даследаваннях устаноўлена, што найбольш лінгвістычна значныя кампа-

ненты приказкавай структуры (як сукупнасці форм выражэння зместу приказак) – гэта лексічны склад, граматычная арганізацыя, фармальныя варыянты (разнавіднасці) приказкі [10, с. 8–9]. Усе яны спалучаюцца ў межах структурна-семантычнай приказкавай мадэлі (эмпірычнага адзінкавага эталона, або інварыянта, плана зместу приказкі, які ўтвараецца і выкарыстоўваецца ў масавай свядомасці носьбітаў мовы для ідэнтыфікацыі приказкавых варыяцый і трансфармацый у маўленні адной і той жа приказкі, для дыферэнцыяцыі блізкіх па структуры і семантыцы приказак у адной мове, для атаясамлівання аналагічных па структуры і семантыцы приказак у розных мовах [11]). На сённяшні дзень у мовазнаўстве не складалася адназначнага разумення паняццяў лексічнага складу, граматычнай арганізацыі, фармальных варыянтаў (разнавіднасцей) приказкі, таму гэтыя кампаненты яе структуры патрабуюць спецыяльнага тлумачэння.

Мэта артыкула – вызначыць і абгрунтаваць з лінгвістычнага пункту гледжання паняцці лексічнага складу, граматычнай арганізацыі, фармальных варыянтаў приказкі як моўнай адзінкі. Фактычным матэрыялам даследавання паслужылі функцыянальна актыўныя адзінкі приказкавага складу сучаснай літаратурнай мовы [12], приказкавага мінімуму і асноўнага фонду [13–15].

У даследаванні ўстаноўлена, што **лексічны склад** приказак вызначаецца разнастайнасцю, але абмежаваны ў моўна-стылістычным і функцыянальна-стылістычным плане (выкарыстоўваецца ў асноўным стылістычна нейтральная і гутарковая лексіка). У приказках ужываюцца, як правіла, найбольш частотныя лексічныя адзінкі [1, с. 66]. Да асаблівасцей лексічнага складу приказак можна аднесці шырокае ўжыванне слоў у пераносным сэнсе (як моўных тропай, так і разавых, унутрыпрыказкавых пераасэнсаванняў), дыялектных, устарэлых слоў і іх граматычных форм. Аднак найважнейшай уласцівасцю лексічнага складу приказак, на наш погляд, з’яўляецца тое, што слоўныя кампаненты ў іх, у адрозненне ад фразеалагізмаў, не страчваюць сваіх семантычных прымет як самастойных моўных адзінак, у прыватнасці, дэнататывага і сігніфікатывага аспектаў значэння. Нават у складзе ідыяматычных приказак са страчанай матывіроўкай агульнага значэння словы-кампаненты захоўваюць уласныя асацыяцыйныя сувязі з фрагментамі рэчаіснасці, што азначаюцца аналагічнымі лексічнымі адзінкамі. Так, у приказцы *Папраў казе хвост*, значэнне якой ‘Не вучы вучонага (таго, хто ведае больш за цябе)’ [16] не вынікае са значэнняў слоўных кампанентаў, схавана ў іх «бессэнсоўным, алагічным спалучэнні» [17, с. 87], кожнае слова-кампанент тым не менш здольна самастой-

на азначаць адпаведныя прадметы ці дзеянні, на падставе чаго нават не знаёмы з приказкай носьбіт мовы можа вызначыць яе агульны алегарычны змест (‘Не рабі марную справу’) або, пачуўшы ў маўленні ўпершыню, паспрабаваць аднавіць агульнае значэнне приказкі як моўнай адзінкі, дзякуючы сітуацыі (кантэксту) ужывання. Паказальна, што тое самае характэрна для приказак парадаксальнага зместу і ў іншых мовах [18].

З прычыны захавання семантычнай самастойнасці слоў-кампанентаў, приказкі ўспрымаюцца носьбітамі мовы не толькі як моўныя адзінкі, але і як асобныя (фразаваыя) тэксты. Прыказкі не толькі суадносяцца з замацаванымі узусам за імі значэннямі (уяўленнямі аб пэўных агульных заканамернасцях, правілах, нормах чапавечага жыцця), але і захоўваюць інфармацыю аб тых фрагментах рэчаіснасці, што адлюстроўваюцца ў лексічных адзінках, з якіх складаюцца приказкі. Лексічная семантыка слоў-кампанентаў актуалізуецца пры ўжыванні приказак і можа абумоўліваць іх узнаўленне ў маўленні (напрыклад, у функцыі «да слова») [7, с. 65]. Прыказкі суадносяцца адна з адной на падставе розных тыпаў семантычных сувязей, што засноўваюцца на лексічных значэннях іх слоўных кампанентаў [19]. Гэта дазваляе меркаваць, што приказкі ўтрымліваюцца ў моўнай свядомасці і ўтвараюць сістэмныя (парадыгматычныя) адносіны ў приказкавым фондзе мовы, шмат у чым дзякуючы асацыяцыйным сувязям паміж сваімі слоўнымі кампанентамі, а гэтыя сувязі, у сваю чаргу, грунтуюцца на лексічных значэннях прыказкавых слоў-кампанентаў.

Граматычная арганізацыя приказак характарызуецца ўжываннем, як вядома, амаль усіх сінтаксічных форм сказа, якія ў приказкавых адзінках з рознай ступенню пераасэнсаванасці ў адпаведна рознай ступені захоўваюць сваё сінтаксічнае значэнне. Вылучаецца сінтаксічны тып сказа (абагульнена-асабовы сказ), тыповай рэалізацыяй якога з’яўляюцца приказкі [20]. Астатнія тыпы сказаў сустракаюцца ў приказках з рознай частотнасцю. Сінтаксічнай форме приказак не ўласцівы ўскладненыя канструкцыі, рэдка ўжываюцца ў приказках аднастайныя сказы. Для сінтаксічнай будовы приказкавых адзінак характэрны адметны парадак слоў [1, с. 69–78]. Дыферэнцаваны часцінамоўны склад приказак (пераважаюць назоўнікі і дзеясловы) [1, с. 66]. Лічыцца, што ўсе слоўныя кампаненты ў приказках «застылі ў пэўнай марфалагічнай форме і не могуць ні змяняцца, ні замяняцца» [1, с. 69], а сінтаксічная будова приказак толькі фармальна адпавядае пэўным тыпам сказаў (за выключэннем приказак з прамым значэннем усіх слоўных кампанентаў), приказкі «толькі пабудаваны па схеме сказаў» [1, с. 70]. Аднак на самой справе приказкі

ўжываюцца ў маўленні не толькі ў «застылай» форме, падпадаюць разнастайным трансфармацыям, часта перафразуююцца без змянення свайго агульнага значэння, нярэдка выкарыстоўваюцца адначасова ў некалькіх формах, якія можна вызначыць як «парадыгматычныя» [7, с. 153]. Гэта дазваляе сцвярджаць, што граматычная форма прыказак не з'яўляецца жорстка дэтэрмінаванай, можа відазмяняцца. Так, прыказка *Першы блін камяком* традыцыйна ўжываецца ў бездзеяслоўнай форме, але з цягам часу набыла рэгулярную дзеяслоўную форму *Першы блін атрымліваецца (бывае, выходзіць) камяком*, г. зн. рэалізуецца адначасова ў дзвюх сінтаксічных формах сказа, што адлюстравана ў нарматыўным даведніку [12, с. 435].

Найважнейшай уласцівасцю граматычнай арганізацыі прыказак, на наш погляд, трэба лічыць тое, што яны ў адрозненне ад фразеалагічных адзінак не маюць фіксаванай граматычнай формы. Гэта тлумачыцца як асаблівасцямі ўжывання прыказак у маўленні (калі яны выкарыстоўваюцца ў сінтаксічна залежнай пазіцыі, што часцей за ўсё вядзе да іх граматычных мадыфікацый), так і ўспрыняццём носбітамі мовы прыказак не толькі як моўных адзінак, але і як фразавых тэкстаў (што стварае магчымасць для структурнага відазмянення падчас іх ужывання, калі яны, як звычайна лічыцца, «шліфуюцца» ў маўленні). Менавіта адсутнасць фіксаванай граматычнай формы спрыяе ўтварэнню ў маўленні структурна-семантычных варыянтаў прыказак. Такіх варыянтаў можа быць шмат, асобныя з іх узуалізуюцца і адлюстравваюцца ў нарматыўных парэміяграфічных крыніцах (тлумачальных слоўніках прыказак).

Прыказкавыя варыянты прынята вызначаць як «агульнаўжывальныя разнавіднасці прыказак, якія адрозніваюцца пэўнай структурнай (лексічнай, словаутваральнай і інш.) зменнасцю плана выражэння пры нязменнасці плана зместу» [1, с. 30–31]. Варыянтнасць прыказак абумоўлена як семантычнай самастойнасцю слоў-кампанентаў (дзякуючы чаму яны захоўваюць актуальныя сістэмныя сувязі з лексічнымі адзінкамі мовы і могуць замяняцца на іншыя словы-кампаненты падчас ужывання прыказкі ў маўленні), так і адсутнасцю фіксаванай граматычнай формы (што дазваляе відазмяняць граматычную арганізацыю прыказкі пры выкарыстанні ў маўленні). У гэтай сувязі, на наш погляд, трэба размяжоўваць фармальныя варыянты прыказкі (калі варыяцыям падпадаюць толькі яе словы-кампаненты) і структурна-семантычныя варыянты прыказкі (калі варыяцыям падпадаюць яе і словы-кампаненты, і граматычная арганізацыя). **Фармальныя варыянтнасць** прыказкі рэпрэзентуецца ў межах адной адзінкі, напрыклад: *Вышэй пупа (пят, галавы) не падскочыш (не*

скочыш) [12, с. 125]. **Структурна-семантычная варыянтнасць** вызначаецца з дапамогай некалькіх адзінак, напрыклад: *Калі заб'еш бабра, то не будзе табе добра, або Хто заб'е бабра, не будзе мець добра* [12, с. 255]. Тыя мадыфікацыі прыказкі, што выйшлі за межы ідыялекту (ідыястылю) і пачалі масава ўзнаўляцца, утвараюць яе адпаведныя фармальныя ці структурна-семантычныя варыянты. Пераважная большасць прыказак мае пэўныя варыянты выяўлення свайго плана зместу (якія не ўсе і не заўсёды адзначаюцца ў існуючых нарматыўных даведніках [21]).

Трэба заўважыць, што застаецца дыскусійнай **проблема размежавання варыянтаў прыказкі і сінанімічных прыказак**, блізкіх па лексічным складзе і граматычнай арганізацыі. Можна вылучыць вузкі і шырокі падыходы да яе вырашэння. Паводле шырокага падыходу, які выкарыстоўваецца пры разглядзе прыказкі як фразавога тэксту (фальклорнага твора), для вызначэння варыянтаў прыказкі дастаткова захавання аднаго і таго ж агульнага зместу, тоеснай ці блізкай граматычнай арганізацыі, адных і тых жа ключавых слоў-кампанентаў, напрыклад: а) *Ваўкоў баяцца – у лес не хадзіць*, б) *Баяўшыся трэску і ў лес не трэба хадзіць*, в) *Баяцца дразгу, то і ў лес не хадзіць* і г. д. [22, кн. 2, с. 297]. Згодна з вузкім падыходам, да якога звяртаюцца пры разглядзе прыказкі як устойлівай фразы, паводле І. Я. Лепешава, «парэміяныя варыянты непарушнасцю сваёй аднолькавай вобразнай асновы (унутранай формы) неаспрэчна адрозніваюцца ад сінанімічных прыказак» [1, с. 30–31], таму аднолькавыя па граматычнай арганізацыі і блізкія па ключавых слоўных кампанентах прыказкі, што маюць тоеснае агульнае значэнне, але адрозніваюцца сваімі другімі вобразнымі часткамі, вызначаюцца як сінанімічныя, а не як варыянтныя, напрыклад: *На чужы раток гузіка не нашыеш; На чужы раток не накінеш платок; На чужы раточак не начэпіш замочак; На чужы рот петляў не навесіш* і г. д. [1, с. 31].

На наш погляд, вузкі падыход да вызначэння варыянтнасці прыказак супярэчыць дэрывацыйным адносінам паміж адзінкамі мовы. Паводле правіл утварэння моўных адзінак з дапамогай фармальных сродкаў, вытворная адзінка павінна суадносіцца з утваральнай у фармальным плане (мець утваральную аснову і фармант) і ў семантычным плане (быць дэрывацыйна матываванай). Сінанімічныя прыказкі, утвораныя з дапамогай фармальных сродкаў, павінны адпавядаць гэтым правілам. Гэта значыць, што дзве (ці больш) гранічна блізкія па форме і сінанімічныя (тоесныя) па змесце прыказкі, павінны быць утвораны або ад розных прыказак, або адна ад адной. Аднак у згаданых «сінанімічных», паводле вузкага падыходу да варыянтнасці, прыказках тыпу

На чужы раток гузіка не нашыеш; На чужы раток не накінеш платок; На чужы раточак не начэпіш замочак; На чужы рот петляў не навесіш, па-першае, немагчыма вызначыць (размежаваць) вытворныя і ўтваральныя прыказкі, паколькі няма аб'ектыўных падстаў для вызначэння ўтваральнай асновы і вытворнай часткі (агульная для ўсіх адзінак структурная частка не можа быць кваліфікавана як утваральная, паколькі самастойна не ўжываецца), а па-другое, нельга апісаць адносіны дэрывацыйнай (прыказкаўтваральнай) матывацыі (адрозненні ў вобразнай аснове, або «ўнутранай форме», прыказак не маюць дачынення да іх утварэння). Штучны характар вузкага падыходу да вызначэння варыянтнасці прыказак спараджае непазбежныя супярэчнасці і недакладнасці ў кваліфікацыі прыказкавых варыянтаў, у тым ліку і ў саміх прыхільнікаў такога падыходу. Так, у тлумачальным слоўніку І. Я. Лепешава кваліфікуюцца як прыказкавыя варыянты *Адзін сын – не сын, два сыны – палова сына (паўсына), тры сыны – сын і адно дзіця – няма дзяцей, двое дзяцей – што адно, а трое – сям'я* [12, с. 58–59], хоць вобразная аснова і, адпаведна, унутраная форма ў іх неаднолькавая – у адным вобраз *сын* (але не *дачка*) як алегорыя паўнавартаснай сям'і, а ў другім вобраз *дзеці* ў спалучэнні з прамою намінацыяй *сям'я*. Гэтыя адзінкі не вызначаюцца як «сінанімічныя», аднак суадносяцца паміж сабой аналагічна згаданым вышэй «сінанімічным» прыказкам *На чужы раток... (?)*.

Найбольш рэлевантным пры кваліфікацыі варыянтаў прыказкі з'яўляецца шырокі падыход, які дазваляе, з аднаго боку, не парушаць агуль-

напрынятых у мовазнаўстве правіл утварэння і генетычных суадносін моўных адзінак, а з другога, пазбегнуць колькаснага пашырэння прыказкавага фонду мовы за кошт квазісамастойных прыказак на падставе штучна вызначаных сінанімічных адносін паміж імі, ігнаравання аб'ектыўных прымет варыянтнасці прыказак – аднолькавага агульнага зместу і адсутнасці дэрывацыйных адносін у адзінак, блізкіх паводле граматычнай арганізацыі і лексічнага складу. Згодна з такім падыходам, *На чужы раток гузіка не нашыеш; На чужы раток не накінеш платок; На чужы раточак не начэпіш замочак; На чужы рот петляў не навесіш* і г. д. – гэта структурна-семантычныя варыянты адной прыказкі. Такі падыход грунтуецца на аб'ектыўнай антыноміі стабільнасці vs. варыяцыйнасці формы прыказак як моўных адзінак [23].

Такім чынам, лексічны склад, граматычная арганізацыя, прыказкавыя варыянты з'яўляюцца лінгвістычна значымі кампанентамі структуры прыказкі як моўнай адзінкі. Мноства слоўных кампанентаў усіх прыказак беларускай мовы – гэта адзін з сістэмаўтваральных элементаў яе прыказкавага фонду (з дапамогай якога ўтвараюцца парадыгматычныя семантычныя адносіны паміж прыказкамі). Адсутнасць у прыказак фіксаваанай граматычнай формы робіць магчымым іх ужыванне ў маўленні ў мадыфікаваным выглядзе, што не толькі дэтэрмінуе ўзнікненне парадыгматычных форм, але і варыянтнасць прыказкі, якая можа быць або фармальнай (толькі на ўзроўні слоўных кампанентаў), або структурна-семантычнай (закранаць і лексічны склад, і граматычную форму прыказкі).

ЛІТАРАТУРА

1. Лепешаў, І. Я. Парэміялогія як асобны раздзел мовазнаўства / І. Я. Лепешаў. – Гродна : ГрДУ імя Я. Купалы, 2006. – 279 с.
2. Белорусская паремиялогия конца XX – начала XXI века (1991–2014 гг.): библиогр. обзор / Е. Е. Иванов, Ю. А. Петрушевская // Паремиялогия в дискурсе / под ред. О. В. Ломакиной. – М.: URSS: Ленанд, 2015. – С. 252–292.
3. Іваноў, Я. Я. Афарызм як прадмет філалогіі і аб'ект лінгвістыкі / Я. Я. Іваноў // Вестнік БДУ. Серыя 4. – 1994. – № 3. – С. 61–65.
4. Іванов, Е. Е. Афоризм как объект лингвистики: основные признаки / Е. Е. Иванов // Вестник РУДН. Серия «Теория языка. Семиотика. Семантика». – 2020. – Т. 11. – № 4. – С. 660–706.
5. Іванов, Е. Е. Лингвистика афоризма / Е. Е. Иванов. – Могилёв : МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. – 156 с.
6. Іваноў, Я. Я. Праблемы лінгвістычнага вывучэння афарызма / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : Брама, 2003. – 194 с.
7. Іваноў, Я. Я. Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. – 208 с.
8. Іваноў, Я. Я. Дыферэнцыйныя прыметы афарызма / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : Брама, 2004. – 160 с.
9. Іванов, Е. Е. Аспекты эмпирической квалификации афоризма / Е. Е. Иванов // Вестник РУДН. Серия «Теория языка. Семиотика. Семантика». – 2019. – Т. 10. – № 2. – С. 381–401.

REFERENCES

1. Lepeshau, I. Ya. Paremiyologiya yak asobny razdzел movaznaustva / I. Ya. Lepeshau. – Grodna : GrDU imya Ya. Kupaly, 2006. – 279 s.
2. Belorusskaya paremiologiya konca XX – nachala XXI veka (1991–2014 gg.): bibliogr. obzor / E. E. Ivanov, Yu. A. Petrushevskaya // Paremiologiya v diskurse / pod red. O. V. Lomakinoy. – M.: URSS: Lenand, 2015. – S. 252–292.
3. Ivanou, Ya. Ya. Afaryzm yak pradmet filalogii i ab'ekt lingvistyki / Ya. Ya. Ivanou // Vesnik BDU. Seryya 4. – 1994. – № 3. – S. 61–65.
4. Ivanov, E. E. Aforizm kak obekt lingvistiki: osnovnye priznaki / E. E. Ivanov // Vestnik RUDN. Seriya «Teoriya yazyka. Semiotika. Semantika». – 2020. – T. 11. – № 4. – S. 660–706.
5. Ivanov, E. E. Lingvistika aforizma / E. E. Ivanov. – Mogilev : MGU imeni A. A. Kuleshova, 2016. – 156 s.
6. Ivanou, Ya. Ya. Preamble lingvistichnaga vyvuchennya afaryzma / Ya. Ya. Ivanou. – Magileu : Brama, 2003. – 194 s.
7. Ivanou, Ya. Ya. Afarystychnyya adzinki u belaruskay move / Ya. Ya. Ivanou. – Magileu : MDU imya A. A. Kulyashova, 2017. – 208 s.
8. Ivanou, Ya. Ya. Dyferencyy'al'nyya prymety afaryzma / Ya. Ya. Ivanou. – Magileu : Brama, 2004. – 160 s.
9. Ivanov, E. E. Aspekty empiricheskoy kvalifikatsii aforizma / E. E. Ivanov // Vestnik RUDN. Seriya «Teoriya yazyka. Semiotika. Semantika». – 2019. – T. 10. – № 2. – S. 381–401.

10. *Петрушэўская, Ю. А.* Прыказкавы фонд беларускай мовы: спецыфіка і нацыянальная адметнасць : аўтарэф. ... дыс. канд. філал. навук : 10.02.01 / Ю. А. Петрушэўская. – Мінск, 2021. – 29 с.
11. *Іваноў, Я. Я.* Асноўныя кампаненты прыказкі як моўнай адзінкі: прыказкавая структурна-семантычная мадэль / Я. Я. Іваноў, Ю. А. Петрушэўская // Весці БДПУ. Серыя 1. – 2021. – № 4. – С. 48–52.
12. *Лепешаў, І. Я.* Тлумачальны слоўнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна : ГрДУ імя Янкі Купалы, 2011. – 695 с.
13. *Ivanov, E. E.* Paremiological Minimum and Basic Paremiological Stock (Belarusian and Russian) / E. E. Ivanov. – Prague : RSS, 2002. – 136 p.
14. *Іваноў, Я. Я.* Да праблемы вызначэння асноўнага парэміялагічнага фонду беларускай мовы / Я. Я. Іваноў // Веснік БДУ. Серыя 4. – 2006. – № 3. – С. 103–109.
15. *Боева, Н. Е.* Тетрады паремиографа. Вып. 5: Белорусские пословичные параллели русских пословиц паремиологического минимума / Н. Е. Боева, М. Ю. Котова. – Санкт-Петербург : BBM, 2019. – 304 с.
16. *Іванова, С.* Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў / С. Іванова, Я. Іваноў. – Мінск : БФС, 1997. – 262 с.
17. *Іваноў, Я. Я.* «Парадоксы» і «кааны» як семантычныя тыпы афарыстычных выказванняў / Я. Я. Іваноў // Весці БДПУ. – 2002. – № 2(32). – С. 82–88.
18. *Иванов, Е. Е.* Парадоксальные пословицы в русском и белорусском языках / Е. Е. Иванов // Вестник Новгородского гос. ун-та. Серия «Филол. науки». – 2014. – № 77. – С. 21–24.
19. *Левин, Ю. И.* Провериальное пространство / Ю. И. Левин // Паремнологические исследования / ред. Г. Л. Пермяков. – М. : Наука, 1984. – С. 108–126.
20. *Гаўрош, Н.* Абагульнена-асабовыя сказы (на матэрыяле прыказак) / Н. Гаўрош, Н. Нямяковіч // Роднае слова. – 2013. – № 3. – С. 50–53.
21. *Іваноў, Я. Я.* Варыянты парэміялагічных адзінак у маўленні па-за межамі тлумачальнага слоўніка прыказак / Я. Я. Іваноў // Актуальныя праблемы преподавания иностранных языков в высшей школе Республики Беларусь – 2014. – Могилёв : МГУ имени А. А. Кулешова, 2015. – С. 134–140.
22. *Прыказкі і прымаўкі : у 2 кн. / склад. М. Я. Грынблат. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 1. – 559 с. ; Кн. 2. – 616 с.*
23. *Иванов, Е. Е.* О стабильности и вариативности единиц паремнологической подсистемы языка / Е. Е. Иванов // Труды БГТУ. Серия 4. – 2017. – № 2(196). – С. 132.
10. *Petrusheuskaya, Yu. A.* Prykazkavy fond belaruskay movy: spetsyfika i nacyyanal'naya admetnasc' : autaref. ... dys. kand. filal. navuk : 10.02.01 / Yu. A. Petrusheuskaya. – Minsk, 2021. – 29 s.
11. *Ivanou, Ya. Ya.* Asnounyya kampanenty prykazki yak mounay adzinki: prykazkavaya strukturna-semantychnaya madel' / Ya. Ya. Ivanou, Yu. A. Petrusheuskaya // Vesci BDPU. Seryya 1. – 2021. – № 4. – С. 48–52.
12. *Lepeshau, I. Ya.* Tlumachal'ny slounik prykazak / I. Ya. Lepeshau, M. A. Yakalceovich. – Grodna : GRDU imya Yanki Kupaly, 2011. – 695 s.
13. *Ivanov, E. E.* Paremiological Minimum and Basic Paremiological Stock (Belarusian and Russian) / E. E. Ivanov. – Prague : RSS, 2002. – 136 p.
14. *Ivanou, Ya. Ya.* Da problemy vyznachennya asnounaga paremiyalagichnaga fondu belaruskay movy / Ya. Ya. Ivanou // Vesnik BDU. Seryya 4. – 2006. – № 3. – S. 103–109.
15. *Boeva, N. E.* Tetradi paremiografa. Vyp. 5: Belorusskie poslovichnye paralleli russkih poslovic paremiologicheskogo minimuma / N. E. Boeva, M. Yu. Kotova. – Sankt-Peterburg : VVM, 2019. – 304 s.
16. *Ivanova, S.* Slounik belaruskih prykazak, pry mavak i krylatyh vyrazau / S. Ivanova, Ya. Ivanou. – Minsk : BFS, 1997. – 262 s.
17. *Ivanou, Ya. Ya.* "Paradoksy" i "kaany" yak semantychnyya tyipy afarystychnyh vykazvannyyau / Ya. Ya. Ivanou // Vesci BDPU. – 2002. – № 2(32). – S. 82–88.
18. *Ivanov, E. E.* Paradoksal'nye poslovicey v russkom i belorusskom yazykah / E. E. Ivanov // Vestnik Novgorodskogo gos. un-ta. Seriya «Filol. nauki». – 2014. – № 77. – S. 21–24.
19. *Levin, Yu. I.* Proverbal'noe prostranstvo / Yu. I. Levin // Paremiologicheskije issledovaniya / red. G. L. Permyakov. – M. : Nauka, 1984. – S. 108–126.
20. *Gaurosh, N.* Abagul'nenasabovyya skazy (na materyyale prykazak) / N. Gaurosh, N. Nyamkovich // Rodnae slova. – 2013. – № 3. – S. 50–53.
21. *Ivanou, Ya. Ya.* Varyyanty paremiyalagichnyh adzinak u maulenni pa-za mezhami tлумачаль'naga slounika prykazak / Ya. Ya. Ivanou // Aktual'nye problemy prepodavaniya inostrannyh yazykov v vysshey shkole Respubliki Belarus' – 2014. – Mogilev : MGU imeni A. A. Kuleshova, 2015. – С. 134–140.
22. *Прыказкі і прымаўкі : у 2 кн. / склад. М. Я. Грынблат. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 1. – 559 с. ; Кн. 2. – 616 с.*
23. *Ivanov, E. E.* O stabil'nosti i variativnosti edinic paremiologicheskoy podsystemy yazyka / E. E. Ivanov // Trudy BGTU. Seriya 4. – 2017. – № 2(196). – S. 132.